

Journalistene og ”de der nede” (Vesten og Resten)

ELISABETH EIDE

Overfor det fremmede kjenner den bestående orden bare to reaksjonsmåter, som begge er like lemlestende: enten anerkjenne det fremmede som dukketeater, eller uskadeliggjøre det ved å fremstille det som et rent speilbilde av Vesten. I alle tilfelle er hovedsaken å berøve det fremmede dets historie. (Barthes: 1991: 141)

I juni 1999 var vi i Norge på kort tid vitner til hvordan to begivenheter blir filtrert ulikt gjennom mediene.

- Den indiske kystfiskerlederen Thomas Kocherry var i Oslo. Han leder et verdensomspennende nettverk av kystfiskere, som protesterer mot verdens overdimensjonerte trålerflåte og dens trussel mot fiskebestanden. I Norge mottok han ”Sofie-prisen”, (innstiftet av en av Norges mest berømte forfattere, Jostein Gaarder) for sitt arbeid med å bevare verdens ressurser. Han delte prisen med den amerikanske økonomeren Herman Daly, som har utviklet en alternativ økonomisk teori til den markedsdominerte. Noen aviser dekket nyheten, da prisutdelingen ble offentliggjort (i mai), i enspaltene. Bare én avis, ingen etermedier, intervjuet Thomas Kocherry (sammen med Herman Daly) under hans fire dager lange opphold i Norge.
- En uke seinere ble en flodhest-baby døpt ”Flo” i Dyreparken utenfor Kristiansand. Den er oppkalt etter en av Norges beste fotballspillere, Tore André Flo, som selv kastet glans over den høytidelige anledningen. De to store fjernsynskanaler var til stede, sammen med en rekke aviser.

Begge hendelsene var såkalte pseudo-begivenheter. Det vil si hendelser ”noen” har regissert for å få oppmerksomhet omkring et fenomen, og som journalister bør ha et kritisk-årvåkent blikk på. Sofieprisutdelingen ønsker å sette søkelys på utviklingen av verdensøkonomien og -økologien. Dyreparken ønsker flere besøkende til sitt etablissement. Men Sofie-arrangørene mislyktes. Hvorfor?

- Fordi nyhetsterskelen var for høy den dagen? Men den var ikke spesielt høy.
- Fordi temaet – vern av verdens fiskeriresurser – er for ”politisk korrekt”? Kanskje tenker noen journalister slik. På den annen side er jo Norge en fiskerinasjon.
- Fordi begivenheten falt mellom flere stoler (kultur, miljø, utenriks) i de travle redaksjonene? Det er en mulighet. Utenriks var fremdeles mest opp-tatt av Kosovo. Og de som kunne mye om Jostein Gaarder, visste kanskje ikke så mye om indiske kystfiskere. Miljøredaksjoner eller journalister med miljø som spesialfelt finnes knapt i norske medier.
- Fordi flodhest-begivenheten var en ”glad-nyhet” og dermed konkurrerte i en annen klasse, der det er lettere ”å komme på”?

Kanskje en kombinasjon av flere faktorer. Men svaret kan også ligge dypere. Det er ikke første gang en ressursperson fra Sør besøker Norge og får minimal mediedekning. Da ”Forum for systemdebatt” ble stiftet i Oslo våren 1998, dekket mediene arrangementet både før og etter, men våre to største tabloider, *Verdens Gang* og *Dagbladet*, greide å omtale arrangementet over to sider hver uten å nevne den indiske hovedtaleren, Vandana Shiva, med ett ord. Hun ble heller ikke avbildet. Det ble derimot en rekke norske kjendiser.

En kollega fra Bangladesh antydet i fjor sommer et mønster.

Monica and Diana – the glamour of their scandal and glory (?) of death has become the object of our desire. Media are creating them as ice cream in the summer of a rich country. Both the media and we, the consumers, are responsible for letting this roll at the cost of our being blind to people being killed in flood or from starvation. Funny world we are living in – so vulnerable we are to the ugly seduction of media and so weak to the comfort we suck out from living in the ivory tower of our post-modern (!) cave.

So it is no wonder that the calamity of Bangladesh will be swept away with the juicy talk one pours around Monica and Diana.

Our whole country is waiting for Prophet Noahs deluge.

Slik skrev den bengalske medieprofessoren Aniz Pervez i et E-post-brev (sommeren 1998) til Norsk nettverk for Sør-Asia (NOFSA). Da hadde monsunen satt store deler av landet hans under vann, samtidig som ettårsdagen for Lady Di's død ble markert, og dekingen av Monica-gate var på det mest intense.

Nesten en million mennesker skal ha mistet hjemmene sine. I Norge ble flommen i Bangladesh ikke en gang *dukketeater* med små, fortvilte mennesker på hustakene, filmet fra helikopter. Verdens absolutte hovedscene var i Washington.

Hvordan forklare disse fenomenene? Det vanlige er å henvise til Galtung og Ruges (eller andre medieforskeres) nyhetskriterier, som parett med mediekonsernernes kommersielle logikk, forklarer hvorfor publikum får se et overdimensjonert Vest, mens Resten tendensielt blir symbolsk tilintetgjort.

Nyhetskriteriene skildrer framherskende perspektiv når det gjelder *hva som blir nyheter*, hvem som "kommer til" eller får snakke. Jeg ønsker her å gå inn på journalistikk om Sør fra en noe annen vinkel: ved å se journalistikken i lys av *annengjøring-prosessen* og begrepsparett *universalisme/provinsialisme* – eller likhet/forskjell.

Likhet og forskjell

When we meet a fellow human being there are a variety of ways we can respond. "one could marvel at his fundamental likeness to oneself", George Stocking, an eminent his-

torian of anthropology, has observed, "or one could gasp at his immediately striking differences. One could regard these differences as a degree of kind, as products of changing environment or of immutable heredity, as dynamic or static, as relative or absolute, as inconsequential or hierarchical. (Malik 1996:5-6)

Forskeren og journalisten Kenan Malik siterer her antropologen Stocking i innledningen til sin bok om likhets- og forskjellstenkning og -praksis i det moderne Europa.

Hva jeg legger vekt på i mitt møte med et medmenneske, kan bety noe for hvordan jeg møter henne. Med gjenkjennelse (likhet) eller avstand (forskjell) og med ulike varianter av oppfatninger om betydningen av forskjell.

Andre muligheter Malik/Stocking ikke nevner i denne sammenhengen, er at jeg kan møte den andre med *tvisyn*¹ (lik, men forskjellig), eller *ignorere* den andre, se tvers igjennom henne som om hun var av glass eller luft.

Hvis "jeg-et" (subjektet) er journalist, kan møtet med den/de andre (objektene) bli til en publikumshenvendelse. Journalisten er i felten, møter "forskjellige" og "likemenn" og projiserer dem bevisst eller ubevisst langs en likhets/forskjells-glideskala; ideelt sett på vegne av et publikum, som via journalisten som medium *også* får møte *andre*. Journalisten velger hvem de får møte og et stykke på vei hvordan. Deres eventuelle nye kunnskaper, deres nyvunne innsikt og deres leseropplevelser ligger delvis i hendene på journalist, fotograf og deres medium. For sterk aksentuering av forskjeller på bekostning av likhet og det fellesmenneskelige, mener Malik kan legge grunnlaget for rasisme, og han advarer mot minoriteters ensidige framheving av sine særtrekk av samme grunn. Han holder fram universalismen, slik den ble utformet av 1700-tallets europeiske tenkere, som ideal: alle mennesker er grunnleggende like.

Men hvor blir likheten av i journalistikken? For hvert skriftstykk som produseres, etableres en slags *annenhet* i møte med omtale av mennesker. Om denne framstår som symmetrisk (likeverdigg møte) eller asymmetrisk (hierarkisk møte), som fjern (forskjellspreget) eller nær (likhetspreget) "annengjøring", varierer. Det er selvsagt også opp til leserens tolkning, men en del hierarkiske signaler eller ulikhets-signaler er åpenbare.

Her følger et historisk eksempel på "avstand": I et nummer av *A-magasinet*² har psevdonymet Archie

Traveller en artikkel – *Indisk nyttår* – som handler om mangfoldet i indisk nyttårsfeiring. Mot slutten av artikkelen, som minner om en kronikk, heter det:

Wed de indiske fester, og særlig ved nyttår, treder der frem av folkesjelens dyp noget som *sjelden eller aldri ellers legges for dagen* – den sanne glede over det skjønne og gode som også jordelivet kan by – denne livsglede som vi møter i de eldste arieres sanger, og som viser oss at *det indiske folk innerst inne dog allikevel har noget felles også med sine fjerne slektninger her oppe i det høie Norden.* (*A-magasinet* 52/1930:2, min uth.)

Implisitt i dette tekstutdraget ligger inntrykket av *fravær av likhet* som bare unntaksvis brytes via glimt av likhet. Forfatteren er oppmerksom på at ”vi” i Vesten og mange av ”de der nede” – inderne – har et felles opphav: sanskrit er en del av den indoeuropeiske språkfamilien, ”ariere” har invadert Nord-India i flere omganger. Men inderne har ifølge ham stort sett ingen sann glede av det skjønne og gode, som – underforstått – ”vi” er så flinke til å glede oss over.

Eksemplet er ikke enestående. En del titler fra samme magasin i nyere tid signaliserer også hierarki, tildels mindreverdige status for ”de andre, der nede”:

- Menneskeskjebner i hvit manns hånd (Afrika-reportasje, *A-magasinet* 13/1963:3-4)
- En koptisk smågutt som fikk studere i Oslo (Etiopisk student, *A-magasinet* 6/1964:11)³
- Det underutviklede Tunis satser på arkeologiske skatter (*A-magasinet* 5/1964:5-6)
- Kenya – der ”busemannen” Kenyatta regjerer med myndig hånd (*A-magasinet* 2/1967:3-5)
- Norsk humanist i jungelen (Sudan-reportasje, *A-magasinet* 16/1972:34-39)
- Norsk mat til sultne munn (Bangladesh, *A-magasinet* 29/1972:26-29)
- Madagaskar – mer enn misjon (*A-magasinet* 4/1975:16-19)
- Evig kamp mot nød (Om norske misjonærer i Chile, *A-magasinet* 22/1977:28-30)
- Trøndersk kineserpike på stinkende utpost (Om norsk misjon i Hong Kong, *A-magasinet* 41/1979)⁴

I møter med andre ”utenfor vesten” er sjansene for hierarkiske møter større enn hjemme, eller i Europa.

Det henger sammen med tradisjonen vi står i. Historien om erobringer og kolonialisme, i dag delvis foretrengt av u-hjelp med *utviklingsperspektivet* (evolusjonisme: ”vår sivilisasjon” er øverst på en stige andre bør klatre oppover) som overbygning, skaper til sammen vilkår for en hierarkisk tilnærming til land og folk ”der nede”, det vil si i Sør (et begrep jeg foretrekker å bruke framfor ”den tredje verden” eller ”utviklingsland”).

De andre, nede (subaltern)

Litteraturprofessor Gayatri Chakravorty Spivak stiller det retoriske spørsmålet om den andre, den underordnede, (the *subaltern*), kan snakke. Hun skildrer en skeiv verdensorden, der også den kritiske, radikale europeer er opptatt av å hegne om sitt prosjekt: å bevare Vesten som subjekt, ved å late som dette subjektet med sine ideologier ikke har noen geopolitiske begrensninger: Vesten (historisk: Europa) blir betraktet som den allmenngyldige normen. Hun forflytter seg til randsonene, til de områdene som like godt kunne vært kalt det stille, brakt-til-stillhet sentrum, til der de ikke-lesende bøndene, stammefolkene og de laveste byproletarene holder til og spør:

We must now confront the following question: On the other side of the international division of labor from socialized capital, inside *and* outside the circuit of the epistemic violence of the imperialist law and education supplementing an earlier economic text, *can the subaltern speak?* (Spivak i Grossberg & Nelson 1988)

Spivak er en forsker som ikke opererer med absolute nye svar, men som søker å snu på de gamle. Spørsmålet hun reiser må tolkes som om *de andre* kan snakke i global målestokk. Om deres røster kan høres der avgjørelser tas som også får innvirkninger på deres liv. Begrepet ”det stille, brakt-til-stillhet sentrum”, oppfatter jeg som et forsøk på å snu det vestlige tenkesettet på hodet og si at ”der ute” befinner mer av verdens normalitet seg. Jeg har selv bodd lenge i Asia, nær innpå fattigfolk og flyktninger. Det tok en tid og mange reiser før det gikk opp for meg at den mellomstore byen i India, med sine krangete rickshawer og støvete gater, eller den klyngete landsbyen i Pakistan, Afghanistan eller Bangladesh, med sine leirhus og alltid nærværende geiter – alle befolket av de tendensielt utstøtte, tiltaushet-brakte-*andre* – ennå er langt nærmere verdens normaltilstand – i den grad en slik finnes – enn den europeiske storbyen. Men det som strømmer ut

fra den europeiske storbyen ser ut til å ha langt mer innflytelse over verdensutviklingen.

Edward Said "besvarer" Spivaks spørsmål med et betinget ja.

For, indeed, the subaltern *can* speak, as the history of liberation movements in the twentieth century eloquently attests. (Said 1995:335)

Said har selvsagt rett på ett nivå, både empirisk og politisk. Samtidig er det verdt å drøfte i hvilken grad bevegelsene han snakker om, kommer og har kommet til orde – i forhold til kreftene de kjemper mot. Said er på et annet nivå enig med Spivak, når han drøfter hvordan landene i Sør – som med sin fattigdom og sine store arbeidsstyrker er sårbare overfor Nord's økonomiske politikk og makt – kan ha kontakt med Nord:

Without significant exception the universalizing discourses of modern Europe and the United States assume the silence, willing or otherwise, of the non-European world. (Said 1993: 57-58)

Medieframstillingen må regnes som en del av den diskursen Said snakker om. Som eksempler på den strukturelt betingete tausheten nevner han inkorporering, kooptering, direkte styre og tvang, og sier at det bare sjelden fins en erkjennelse av at de koloniserte folkene bør høres og deres ideer gjøres kjent. Annensteds har Said gitt uttrykk for at denne erkjennelsen ikke er spesielt sterk i mediene (Said 1981).

Spivaks spørsmål er først og fremst interessant som tankeprovokasjon, ikke minst i forhold til profesjoner – forleggere, redaktører, journalister, forfattere, hjelpere, forskere – som *lar noen snakke eller tie*, som omtaler noen og overser (den/de) andre. Og dermed bringer dem til (relativ) taushet.

Reportasjer der mye foregår i reporterens hode, er en ganske vanlig sjanger i formidlingen av land "langt borte" eller "der nede". I mange slike får "de andre" bokstavelig talt ikke snakke, verken direkte i replikker eller i referats form. I slike tilfeller blir journalisten dobbelt-regissør. Hun ikke bare redigerer og velger, hun gjør "de andre" til tause tablåskikkelser i en forestilling der hun selv kan tillegge dem det hun ønsker (føler) av egenskaper og karakteristika.

Det Edward Said og Gayatri C. Spivak har til felles, er at de er diasporiske intellektuelle; palestinen Said i permanent eksil, Spivak i evig skytteltrafikk mellom universiteter i USA og hjemlandet India (Vest-Bengal), der hun arbeider med fattige

landsbykvinner. Fra sine posisjoner (Said: et folk uten stat, Spivak et kontinent med 600 millioner fattige, "stemmeløse"), henter de erfaringer og sier med ulike røster at den *andre* blir marginalisert og oversett – og at det har med den historiske arven (kolonialismen), den globale økonomien og de globale maktforholdene å gjøre.

Mediemonopolene med sete i Vesten utvider stadig sin innflytelse, i takt med spredningen av satellitt-TV og internett. USA rapporterer fra Rwanda, rwandere rapporterer ikke fra USA. Noen rwandere med satellitt ser på CNN og får bilder av seg selv presentert gjennom CNN- eller BBC-teamenes filter.

Samtidig finnes det andre tendenser enn ensidig Nord-Sør-formidling. Da den hjemmeproduerte serien Ramayana, basert på et av Indias eldste nasjonalepos, gikk på Doordarshan, indisk stats-TV, hadde den godt over 90 prosent seeroppslutning. En brasiliansk underholdningsserie er solgt til 80 land. Og Mexico eksporterer såpeoperaer til Russland. Men disse eksemplene (Shohat & Stam 1994:34), har lite med nyhet eller reportasje å gjøre. De er alle fiksjonsprogrammer, billige å anskaffe, i motsetning til utenriksreportasjen.

Internett kan tidvis representere en form for motmakt – det oftest nevnte eksemplet er den elektroniske aktiviteten til zapatistene i Chiapas. Miljøbevegelser over hele verden har utvidet sitt kontaktrepertoar ved hjelp av elektronikken. Taliban-bevegelsen i Afghanistan har egen hjemmeside med linker til samtlige land der islam er dominerende religion. Men fremdeles finnes mer enn nitti prosent av verdens PC-er i den "utviklede" verden, og to tredeler av verdens folk har ikke adgang til egen telefonlinje (Vincent 1998).

Går det an å snakke om særegne karakteristika når det gjelder "Sør-journalistikk"? Egentlig er det absurd, fordi det handler om journalistikk fra det meste av verden, der de fleste bor. På den annen side utgjør formidlingen fra dette mangfoldet av land og folk en forholdsvis liten del av den totale nyhetsstrømmen, og landene i Sør er heller ikke særlig framtreddende i avisenes reportasjebilag. Derfor vil jeg prøve å peke på noen tendenser som lar seg observere.

Det er et kjent fenomen også innen den daglige "hjemmenære" journalistikken, at "konsekvens-ekspertene" sjelden kommer til, at publikum i journalistikken oftere møter "på vegne av"-talsmennene: de som mer elegant og kortfattet – tror man – kan uttrykke hvordan *de andre* har det.

Men mer markert borte blir konsekvens-ekspertene ("mannen i gata") når formidlingen skjer

langt hjemmefra. Jöran Carlsson (Carlsson 1990) undersøkte tolv svenske dagsaviser og deres "u-landsstoff" i 1990. Han fant at byene var representert på bekostning av landsbygda; at eliten dominerte som hoved- og biaktører i artikkelstoffet, at de fleste aktørene ikke får tale, de blir bare *omtalt*, og at kvinner sjelden kommer til orde: bare fem prosent av kildene i de 800 artiklene er kvinner. Odd Vaage (Vaage 1989) viser til lignende resultater. Da nærmer vi oss det Gaye Tuchman kaller "symbolsk utsettelse" (Tuchman 1979), eller Spivaks Subalterns påtvungne taushet.

Subaltern-begrepet⁶ har, foruten å bli stadig mer anvendt innen kulturstudier, gitt navn til en forskningsretning; først og fremst indiske historikere (*Subaltern Studies Group*)⁷ som arbeider med å nyskrive Indias historie sett fra de kolonisertes side, fra fattigbøndenes side. De har det samme problemet som Meilby i sin etterlysning av *konsekvens-ekspertene*: i kildematerialet er det kolonisatorene som snakker; bare ved å lese mellom linjene kan de få fatt i de *underordnede andres historie*, deres eksistens og gjøremål.

Hierarkisk annenhet

Vi mennesker har en spontan trang til å definere vår identitet i forhold til andre, en hang til avgrensning – simpelthen for å bli klar over hvem vi er. Denne spontane etableringen av selvet, som ifølge psykoanalysen starter med separasjon fra mor, trenger ikke være hierarkisk, asymmetrisk eller nedvurderende. Men den *kan* være det.

Det er ikke uvanlig at vi velger ut og overdriver forskjeller på en slik måte at *den andre* får romme trekk hos oss selv eller i vår kultur, som vi ikke riktig vil vedkjenne oss. (Brune 1997:33). Da får den spontane selverkjennelsen lett negativt fortegn.

Noen hevder at den spontane reaksjonen nødvendigvis *må* falle negativt ut for den *fremmede andre*:

Å tillegge andre folkeslag, raser eller bare personer, som tilhører en annen tro eller sosial klasse, alle slags negative og barbariske egenskaper, ser ut til å springe ut av grunnleggende psykologiske behov i det enkelte menneske. De er et middel til å orientere seg i verden og til å besvare spørsmålet: Hvem er jeg? Hvem er vi? Hvordan er vi? (Kristiansen og Rasmussen i Gardel Gertzen 1994: 88)

En kunne føye til: *for slik er den menneskelige natur*, vi er alle latente rasister. Men er menneskenaturen slik – evig og alle steder? Postulatet over kan

virke ahistorisk og absolutistisk og gjør eksempelvis ytterliggående nedvurdering/tilintetgjøring uavhengig av maktforhold og samfunnsskapt ulikhet. På den annen side er det vanskelig å bringe dokumentasjon for det motsatte: at den spontane annenhetstenkingen *ikke* har en negativ dimensjon. Foucault beskriver de spedalske i middelalderen som *andre*, og peker på at da de spedalske ble utryddet (i Europa, min anm.) via isolat-institusjonen, ble det behov for *andre* andre, de uproduktive, de kriminelle, de gale og hjemløse. (Foucault 1973:23-25). For at *jeg* skal være normal, må noen defineres ut, som unormale. Og Sartre hevder at *dersom jøden ikke eksisterte, ville antisemitten ha funnet ham opp* (Sartre 1963:9). Men han hevder ikke at antisemitten oppstår som en naturnødvendighet.

Hylland Eriksen gjentar Sartre og viser til logikken i Emile Durkheims klassiske avvikkssosiologi, der han peker på hvordan kriminelle bidrar til samfunnsmedlemmenes fellesskapsfølelse; og videre til Nils Christies påpeking av de narkomane som "den gode fiende" (Hylland Eriksen 1994:38).

En amerikansk sosialpsykolog mener at moderne nyheter, om ulykker, kriminalitet og katastrofer har en liknende virkning: i form av en slags "krypdyrsrefleks" hos mennesket; hun skutter seg konfrontert med nyhetene og tenker instinktivt "så godt at det ikke var meg" (*men noen andre*, min anm.)⁸. Han kontrasterer "krypdyrnyheter" med "tenkende nyheter" (*reptilian news vs thinking news*) som gir leseren muligheter til å forstå sammenhengen: hvorfor og hvordan. Idealet bak er et (ønsket, utopisk?) publikum som tenkende, som noe mer enn passivt, hutrende, mottakende. Og idealet hører hjemme i tenkingen rundt folkeopplysning som medienes viktigste oppgave.⁹

Alle disse reaksjonene har med identitet, med å finne (og/eller verge!) sin plass å gjøre. Men denne plassen trenger ikke være entydig og statisk. Den beveger seg i en pågående prosess uten endelig slutt.

Said snakker om etablering av identitet i videre, mer kollektiv forstand:

The construction of identity – for identity, whether of Orient or Occident, France or Britain, while obviously a repository of distinct collective experiences, is finally a construction – involves establishing opposites and "others" whose actuality is always subject to the continuous interpretation and re-interpretation of their differences from "us". Each age and society re-creates its "Others". (Said 1995:332)

For Said er etablering av *annenhet* i prinsippet flytende, ikke nødvendigvis så fastlagt negativ. Alle skaper sine *andre*, og ulike "fortolkningssamfunn" tolker og nytolker kontinuerlig. Fortolkningen er knyttet til politisk og økonomisk makt (men også til angst for ytre fiender), slik han viser det i studiet av "orientalistene" og av mediedekningen av islam. (Said 1981, 1995)

Representasjonen av eller forholdet til *den andre* kan bety (systematisk) nedvurdering: en hierarkisk annenhet som direkte eller indirekte etablerer den andre (*den andre under*) gjennom en form for undertrykking eller fornedring, tidvis ledsaget av aktiv aggresjon.

Mange forskere som er opptatt av Vesten og dens *andre* (Samir Amin, Shohat/Stam, Kenan Malik, Edward Said) framstiller *annenheten* innenfor en verden der en elite (såvel nasjonalt som globalt) undertrykker mange *andre*. Og som en slags legitimering av dette systemet av undertrykking, trer hierarkiseringen i kraft.

Kulturstudieprofessor Ella Shohat og filmprofessor Robert Stam peker på flere nøkkelmekanismen i kolonipreget rasisme og dens *grammatikk* (Shohat/Stam 1994:23)

- For det første skildringen av *de andre* som tomere, som manglende noe som *vi* har (jfr. den etablerte ideen om at *de andre* må lære *utvikling* av *oss*). Tradisjonen med ukritisk "prosjektjournalistikk", der *vi* tilfører folk i Sør noe de mangler (mat, teknologi, helse), er noe mindre framherskende enn den var for ti eller tjue år siden, men den lever fortsatt. Og det er et politisk-økonomisk spørsmål om den igjen vil blomstre mer – i og med redaksjonenes uvilje mot å finansiere reportasjeturer utenfor den vestlige allfarveien.
- For det andre den maniske hangen til hierarki, der ikke bare folk, men også kulturelle praksiser blir rangert, blant annet i "binære hierarkier": som "våre" nasjoner mot "deres" stammer, "vår" religion, mot "deres" overtro, "vår" kultur mot "deres" folklore; kunst mot kunsthåndverk, demonstrasjoner mot opptøyer, forsvar mot terrorisme.¹⁰ ("Dette er ikke musikk", sa NRK-medarbeideren som lyttet til en gruppe Kalahari-innbyggernes perkusjon.) En kan sammenlikne denne typen rangering med omtalen av "virkelige" produktivitet i den "utviklede" verden versus den mer "primitive" produksjonen av råvarer eller selvforsyningshushold og håndverkstradisjon i "u-landene".
- For det tredje en mekanisme som legger skylden på ofrene. (Hvis de ikke greie å utnytte vår teknologi, er det *dem* det er noe i veien med, min anm.) En variant av denne er journalistikkens opptatthet av hvor mange (og befolknings-eksplorative) *de andre* er, et inntrykk av deres uansvarlighet (ved å få mange barn) blir formidlet, parallelt med bekymring over hvordan vi – europeerne – ikke greier å reproducere oss selv. Finnes det artikler i nordisk presse om ufrivillig barnløshet i Bangladesh?
- For det fjerde: å nekte empati: kald, skeptisk distanse til folk som hevder de blir utsatt for undertrykking. Slik distanse kan vi finne i dekingen av politikeres statsbesøk for å etablere gode næringsliv-forbindelser til diktatur-stater, uten tilsvarende deking av de som lider under diktaturet, eksempelvis Indonesia.
- For det femte en systematisk devaluering av liv, *de andres* liv. Gang på gang får vi gjennom mediene vite at fattige afrikanere må dø fordi ingen "har råd til" å gi dem AIDS-medisiner som kan forlenge livene deres. 10 000 mennesker kan dø i en flodbølge i India uten at det blir mer enn en notis i Norge. Tidligere kulturredaktør i *Aftenposten*, Per Egil Hegge, skrev en kommentar i *Aftenposten* under tittelen *Ti tusen omkom, og det ble en notis*. De ti tusen var fattige, og ble ofre for en orkan i det nordvestlige India. Antallet ble redusert og bagatellisert i små notiser her hjemme, men en journalist fra *Washington Post* dro til åstedet og fant de overlevende. De fortalte om rundt 10 000 mennesker som var tatt av flodbølgen. Hegge reflekterer over hans reportasje – som aldri fikk sitt motstykke i norsk presse.

Et sentralt journalistisk prinsipp bygger på nærhet og på at det som berettes, skal angå leseren, lytteren eller seeren. Det formuleres i mange varianter; den første jeg fikk høre som nybegynner i en norsk lokalavis, lød slik: "Én nordtrønder tilsvarende en halv million kinesere". Det var et mål for overskriftsstørrelse, ikke for menneskeverd – forutsetningsvis. Men det henger et stort "men" i luften etter slike sammenligninger. Det var 10 000 lutfattige indere denne gang. De er døde. (*Aftenposten* 13.07.98)

Slik journalistisk refleksjon er forholdsvis sjelden. I likhet med folk i Bangladesh ble de ti tusen inderne ikke engang dukketeater. Men betyr Heggens kommentar at *Aftenposten* vil sende en journalist av

gårde til India neste gang ti tusen fryktes omkommet? Slik at hun i det minste kan utføre et fall-skjermjournalistisk stunt, om hun ikke rekker et symmetrisk møte med de overlevende?

Kuriøs død kan bli omtalt. En notis i *Dagbladet*, hentet ut fra den internasjonale nyhetsstrømmen, forteller om elefanter som gikk amok og trampet i hjel fem mennesker i delstaten Assam, også India. To ble skadd. Ville notisen over hodet blitt sendt ut på nettet og/eller trykt i avisen om de fem var omkommet i en flodbølge eller en trafikkulykke? Det er kanskje slik at fenomener, egenskaper og hendelser som skiller ”dem” fra ”oss” er det som gjør *de andre* journalistisk interessante. Men hvis det er riktig at journalister konsentrerer sin søken etter forskjeller mer enn likhet, betyr det kan hende en smalere mulighet for identifikasjon – mellom journalist og kilde, mellom publikum og *de andre*.

”Utvikling” og universalisme

”Utvikling” er blitt ordet som heftes til landene i Sør. Det henger sammen med evolusjonismen som bærende ideologi i Vesten. ”Utvikling” omfatter troen på fornuften, den moderne vitenskapen og tekniske framskritt, og kan betraktes som en sentral ingrediens i den vestlige universalismen. De siste tiårene har det i Sør vokst fram kritiske motkrefter mot det vestlige utviklingsprosjektet – en kritikk av praksis (som marginaliserende og ikke-bærekraftig, utbytende) såvel som av det teoretiske fundamentet. Shiva (1989) skriver at vestlig vitenskap er lite opptatt av å lære av andre retninger, den har betraktet naturen som død, og mennesker som lever nær den som tomme og kunnskapsløse.

Dermed har også den vestlig erklærte universalismen (som utviklingsideologien er en del av) kommet i søkelyset. En viktig, men i Norden lite kjent kritiker er den indiske sosialpsykologen Ashis Nandy. Han tar utgangspunkt i de indiske erfaringene med kolonialismen for å fremme sin idé om en ”alternativ universalisme”.

Nandy mener at en ny *virkelig universalisme* må ta de undertryktes erfaringer som utgangspunkt (de som kan snakke med ”erfaringens autoritet” for å sitere den afroamerikanske forfatteren bell hooks).

Ifølge Nandy infantiliserer kolonisatoren sine undersåtter (nok en form for hierarkisering) i to grupper: de barnlige, som er uskyldige og uvitende, men villige til å lære – og de barnslige – som også er uvitende, men uvillige til å lære, utakknemlige og syndige, ville, uforutsigbart voldelige og uhelbredelige.

Han analyserer fire motsetningspar som har preget de fleste diskurser om Vest/Øst i kolonitiden og den post-koloniale tiden: det universelle mot det provinsielle; det materielle (eller det realistiske) mot det åndelige (eller det urealistiske); det presterende (utøvende) mot det ikke-presterende (ikke-utøvende) og den friske mot den gale.¹¹ Og han påpeker at når det er snakk om psykisk og kulturell overlevelse, så bryter disse motsetningsparene sammen, og blir delvis irrelevante, mens den lidendes direkte erfaringer og spontane motstand trenger gjennom på alle plan.

Når dette skjer, oppstår det blant systemets ofre en vag bevissthet om den større helheten som overskrider systemets analytiske kategorier og/eller snur dem opp ned. Dermed kan offeret bli klar over at under undertrykking, kan det provinsielle beskytte noen former for universalisme bedre enn konvensjonell universalisme; de svakes åndelighet kan artikulere eller holde liv i verdiene til en ikke-undertrykkende verden bedre enn ultramaterialismen til dem som lever i visjonsløse verdener; og de ikke-presterende eller gale kan ha større muligheter til å oppnå sine siviliserende mål om frihet og selvstyre uten å pantsette sin forstand. (Nandy 1983:113, min overs.)

En trenger ikke være spesielt religiøs selv for å fatte at det å holde naturen hellig kan bidra til å verne den. Nandys prosjekt er å utfordre den vestlige universalismen som utilstrekkelig ut fra dens makt-utgangspunkt. Og, vi kunne føye til: ut fra dens makt-definitiviske utgangspunkt. Journalister, med sine idealer om å være den fjerde statsmakt, og ”den lille manns forsvarer” burde finne et slikt perspektiv interessant som utgangspunkt for en debatt om dekingen av land og folk i Sør.

Sør-journalistikken

Det er vanskelig å snakke om ”Sør-journalistikk” eller ”u-landsjournalistikk” som en egen retning innen journalistikken. Riktiger er det å snakke om enkelte tendenser som finnes i all journalistikk, men som blir forsterket i møtet med *andre andre*, innenfor et eksisterende verdenshierarki, innenfor et system der noen har definisjonsmakt mens andre stort sett blir definert eller definert bort.

Viktig her er at journalister tradisjonelt søker etter det konfliktfylte, bruddene i det normale, eller forskjellene (en variant av brudd med det normale),

og at de har en langvarig tendens til å la elitepersoner få talens rett mer enn grasrotpersoner.

Grovt sett kan vi snakke om ni (ofte beslektede, til en viss grad overlappende) uttrykk for Sør-journalistikken. Noen av eksemplene er hentet fra Norge, men jeg antar at de ikke er helt utenkelige i resten av Norden.

Fugleperspektivet

Det kommer ofte til uttrykk i fallskjermjournalistiske stunts, raskt inn i et ukjent samfunn med klare formål (og ofte like klare forhåndsoppfatninger), raskt ut igjen uten tid eller ambisjoner om å gå dypere. ("Anyone been raped and speaks English?"¹²) Resultatet kan lett bli stereotyper og grove forenklinger.

Fiendebilder

Edward Said sier at mediens presentasjoner av den islamske verden stort sett konsentrerer seg om muslimer som oljeprodusenter eller potensielle terrorister. Og at enten det er villet eller ei, så kan slike diskurser nøre opp under aggresjon.

Very little of the detail, the human density, the passion of Arab-Muslim life has entered the awareness of even those people whose profession it is to report the Islamic world. What we have instead is a limited series of crude, essentialized caricatures of the Islamic world presented in such a way as, among other things, to make that world vulnerable to military aggression. (Said 1981:26)

Konstruksjon av fiendebilder er en ekstrem form for hierarkisering, men ikke av den grunn uvanlig i journalistikken. Et eksempel er framstillingen av Panamas general Noriega i tiden forut for USAs invasjon (1989). Hans hudproblemer (akne) ble foranledningen til å kalle ham "ananastyne"; en pose mel ble rapportert som kokain, osv.

I-hodet-på-reporteren – reportasjene

Ofte utpreget i moderne reisereportasje, der alt og alle filtreres gjennom reporterens hode, og henne(s) opplevelser er reportasjens egentlige susjett. Et eksempel er to reportere (*Klassekampen* og *Vi Menn*) som begge rapporterte om "kvinner til salgs" i Mosambik, men uten å få noen av de aktuelle kvinnene i tale. De ble i begge reportasjene behørig avbildet (med og uten (for)navn), men forble stumme og uvi-

tende om den plassen de skulle få i norsk presse, samtidig som de norske reporterne konkluderte med generaliseringer av typen "Når alle er til salgs" og "Afrikanske kvinner vil ha hvite menn".¹³

Et ferskt eksempel er en reisereportasje fra indisk Himalaya.¹⁴ Brorparten av reportasjen er viet det som foregår inne i reporterens hode: hans frykt for veiskreanter og magesjau. "Gi plass for hjertet i halsen hvis du skal sitte på med en indisk sjåfør i Himalaya." Slik åpner teksten. Om journalisten får vi vite at han ikke tør drikke annet enn Coca Cola og at han ikke stoler på sjåføren, selv om denne skal gifte seg om tre uker og presumptivt ønsker å overleve. Denne reportasjen er spesielt negativt ladet, fordi teksten blir så preget av reporterens angst.

Reportasjen generaliserer over indiske sjåførere og kjøreturer i Himalaya-åsene. Den kan lett provosere en leser som selv har opplevd mange kjøreturer (med ulike sjåførere) og kjøredøgn på samme og lignende veier. For flesteparten av leserne, som ikke har fått med seg denne erfaringen (og dermed ikke har noen referanseramme), blir den et ensidig skremmebilde. Den ene inderen vi møter i teksten (sjåføren, som blir omtalt, men ikke får snakke), er beskrevet som uansvarlig. Men likevel antar passasjerer at han vil berge dem gjennom, fordi han skal gifte seg om tre uker. Hva om han ikke hadde vært gifteferdig – eller allerede gift? Indere framstilles her som fatalister med et annet syn på liv og død enn "vi" har. Dermed blir de fjerne og (som følge av det) uforståelige.

Norsk vinkel

En variant av denne: den typiske *prosjekt-journalistikken*, var vanligere før. Ofte dreide eller dreier det seg om reportasjer om norske u-hjelpere eller misjonærer som skaper en bedre hverdag når de hjelper fattige folk i Sør. Eksempler: en norsk jordmor i Pakistan sørger for velferd og hygieniske forhold ved et sykehus i x-dalen. Norske penger får indisk landsbygd til å blomstre. Reporterens kilder er ofte bistandsarbeidere som snakker norsk, men også enkelte "heldige" som nyter godt av norsk bistand.

Odd Vaage (Vaage 1989) fant at i artikler om Sør som omhandlet det å yte eller å motta, så framstilte det overveldende flertallet av dem landene i Sør som mottakere, bare helt unntaksvis var *de der nede* ytere. Slik holdes den hierarkiske *ammenheten* oppe. Det at reportasjer langt sjeldnere skildrer hvordan organisasjoner med basis i Sør selv organiserer folk til et bedre liv, gir en systematisk skjevhet i repre-

sentasjonen, en skjevhet som bidrar til å framstille folk i Sør som avhengige av "vår" hjelp, og som ute av stand til å klare seg på egen hånd.

Et annet uttrykk for *den norske vinkelen* er at det er lettere å få artikler om ulykker eller konflikter på trykk dersom det er "nordmenn med". En nordmann savnet i Bangladesh, et norsk firma innblandet i en skandale i Iran, øker sjansene drastisk. Slik kan Norges (eller Sverige, Danmark, Finlands) rolle i verdenssamfunnet bli kunstig forstørret.

Det fins selvsagt også *legitime* norske vinkler. Selvsagt må norske medier skrive om norsk u-hjelp. Artikler om kinesiske underbetalte jenter som syr klærne "våre", er nyttig folkeopplysning. Det er den norske vinkelen påtvunget som journalistisk premiss, som en kunstig forstørret del av helheten, som skaper et skeivt bilde. Mange nordmenn er blitt forledet til å tro at Norge "ordnet" fredsprosessen i Guatemala, mens de viktigste forhandlingene i realiteten foregikk i Mexico.

På den annen side er det kanskje på dette området at journalistikken har tatt et sprang framover, i takt med nordisk kapitals ekspansjon. Kritiske artikler om norsk næringslivs engasjement i Sør – og om norsk "utviklingshjelp" forekommer relativt hyppig i norsk presse, og har i visse tilfeller ført til at det samme næringslivet har måttet revurdere sine prosjekter.¹⁵

Elendighetsreportasjen

Folk i Sør blir interessante i kraft av sin misære. En journalist og Afrika-kjenner kom til Norge etter å ha reist lenge i det sørlige Afrika. Han viste bilder av en gruppe barn som lekte. – Å, så sørgelig, stakkars dem! var vennenes reaksjon. Selv hadde han tatt bildene fordi han syntes de så ut som de hadde det godt og var lykkelige. Hvordan ble vennenes horisont til?

Eksemplene er mange. En undersøkelse av India-stoff i tre store aviser (de siste åtte månedene av 1998) kartla at artiklene i stor grad var K-stoff (katastrofe, krise, konflikt og krig).¹⁶ Alle journalister som kommer hit vil skrive om barneprostitusjon og medgiftsdrap, klager mine indiske venner. At India antakelig er det landet i verden som har flest frivillige organisasjoner, som gjør et enormt arbeid for sine "elendige" (håp, egeninnsats), kommer i liten grad til uttrykk i norsk presse.

Elendighetsreportasjer kan være helt på sin plass – verdens fattige finnes – men i hvilken grad suppleres de med reportasjer om folk som gjør noe med skjebnen sin?

På-vegne-av-journalistikken

Den begrepsmessige volden Spivak snakker om, kan, slik jeg ser det, få flere journalistiske uttrykk: enten å ikke-definere "de andre", det vil si, glemme deres eksistens (jfr. de 10 000 som "forsvant"). Eller ved å snakke *om* eller *på vegne av*, definere "dem", som noen (tendensielt stemmeløse), der borte, eller representere dem som en buktaler med hånddokka (i form av prosjektarbeidere som snakker på-vegne-av), med alle de forenklingene eller forvrengningene det kan innebære. Selv organisasjoner som aktivt ønsker at de marginaliserte skal bli subjekter i sin egen historie, kan komme til kort med budskapet sitt. Da Kvinnenes TV-aksjon 1989¹⁷ skulle presentere seg overfor mediene, la de vekt på at de fattige kvinnene i "u-landene" var sterke og flotte, og ikke burde skildres som ofre. Likevel viser en undersøkelse at målgruppen kom lite til orde i presseopplagene; at andre (folk som kanskje var mer like journalistene?) snakket på vegne av dem. Selv "gjorde de seg godt" på bilder, ofte uten å bli navngitt. (Rykkje & Schmidt 1990).

På den annen side er det naturlig, nødvendig, at noen snakker på vegne av andre. Problematisk blir det imidlertid om "på-vegne-av"-snakket alltid lar seg innpasse i en hierarkisk struktur, der "de oppe" snakker på vegne av "de nede".

Sør som konsum

I en verden som krymper i takt med flyselskapenes rasende konkurranse: Sør-landene som det nye "Syden"; forbrukerreportasjen om (de billige, de ennå ikke oppbrukte?) turistmålene i Sør. Hoteller i Thailand utstyrt med terningkast, leiebilpriser i Marokko. I denne sjangeren snakker mennesker som bor på turistmålene sjelden eller aldri.

Romantisering, eksotisme (rester av tiersmondisme?)

Her har vi de "egentlige" menneskene, de ubesudlete, de som holder de opprinnelige, egentlige verdiene i hevd. Denne tilnærmingen kan være i slekt med retningen under, forsøkene på å forstå; men tenderer i retning av dukketeater ved å umenneskeliggjøre folk gjennom å idealisere dem. En variant er "åndelighets"-reportasjer fra India, der inderne blir framstilt som om de holder nøkkelen til sjelelig vekst og lykke.

Forsøk på å forstå

Fiskens perspektiv, der reporteren tilstreber et (umulig, symmetrisk) reelt møte med mennesker og miljø. Det krever tid, empati og helst gode bakgrunnskunnskaper. Gayatri Spivak beskriver det ideelle møtet med den ”andre” (kjærlighet i forholdet en:en) som *et mål vi aldri vil nå, men alltid bør strekke oss etter* (Spivak i Landry/Maclean 96: 269-270). Et slikt møte kommer ikke i stand i krisetider, når de radikale vil solidarisere seg med de undertrykte, selv om slike møter kan være viktige nok, sier Spivak. Ei heller i antropologens (eller journalistens?, min anm.) påståtte intimitet med sine informanter. Det empatiske møtet kan bare finne sted når begge befinner seg i en slags normalitet. Spivak avviser altså de asymmetriske møtene som grunnlag for *virkelig, ideell* kontakt. Hva betyr en *slags* normalitet? Et sted der begge parter kan yte og motta? Der de kan sitte ved hverandres måltider og motta hverandres gaver og betroelser? Kanskje det.

Eksempler på slike forsøk finnes absolutt i journalistikken. Ellen Aanesen dro til Filippinene for å forstå mer av prostitusjonen der. Hun bodde i tre uker blant kvinnene som arbeidet på barene, og fikk en dypere forståelse av hvilke livsprosjekter de hadde. Wera Sæther var gjest hos Naomi (en sykepleierske som led av AIDS) i Rwanda i seks uker. Terje Gustavsen fulgte en kvinneaktivist i Guatemala på foredragsturne i en uke, og rapporterte om turen med hennes fem år gamle datter som sentral person. (Se Eide 1996)

En viktig variant av disse forsøkene finner vi der journalistene lar vanlige folk (grasrot, *konsekvens-eksperter*) få uttale seg om ”de store spørsmålene”: som når Kjell Arild Nilsen intervjuer kinesiske bønder om moderniseringspolitikken i Kina. (Eide 1996)

I tillegg til disse typene, kommer selvsagt den store *intetheten*, alt det i Sør som vi ikke får se eller lese noe om. Fra internasjonal presse kan vi unntaksvis få vite om de tendensielt stemmeløse handlinger for å forsvare sine rettigheter eller forbedre sin hverdag (for eksempel indiske bønders motstand mot genteknologifirmaet Monsanto, eller mot korn-giganten Cargill, eller at de har presset den indiske regjeringen til å ikke undertegne WTO-avtalen). I norsk presse forblir de for det meste borte.

De nordiske landene er små. De har ikke, som BBC, råd til å holde seg med egne korrespondenter i de fleste av verdens land. En norsk Afrika-korrespondent skal for NRK dekke hele kontinentet: en Asia-korrespondent skal rapportere om hele Asia øst for Midt-Østen. Men her sleper kanskje også

tenkningen etter den teknologiske og intellektuelle utviklingen. BBC rekrutterer delvis, slik IPS gjør det, korrespondenter fra landene selv. Jeg vet bare om én norsk avis som holder seg med en slik korrespondent, nemlig *Dagens Næringsliv* (Narendra Taneja i Delhi).

Plurilog

Vestlige journalister har større muligheter til å reise og oppdage verden enn journalister fra Sør. Kan en nordisk journalist komme til et stadium da hun snakker på vegne av andre (slik de jo hele tiden gjør) på en måte som gir mening (i betydningen ikke-hierarkisk, fri for kolonialismens og nykolonialismens spor) for *de andre, der nede*?

Shohat og Stam snur på Spivaks spørsmål og spør om de *ikke-subalterne* kan snakke. Hvem kan de snakke på vegne av? er deres egentlige spørsmål. Dette spørsmålet reiser de i forhold til en kritikk som kan tolkes dithen at bare de som selv har opplevd noe på kroppen (erfaringens direkte autoritet), bare gruppen selv kan representere seg selv. Eksempelene på denne kritikken finnes: Spike Lee sier at en hvit regissør ikke kunne ha skapt filmen om Malcolm X.

Shohat og Stam peker på at forholdet mellom de ikke-subalterne og subalterne er asymmetrisk. I det ene tilfellet (de som ikke er ”der nede”) er det snakk om å dele, gi slipp på privilegier og erkjenne kritikk; i det andre (hos ”de der nede”) å nyte et nyfødt og skjørt privilegium, eller lengte etter et slikt.

Rather than asking who can speak, then, we should ask about how to speak together, and more important, how to move the plurilog forward. (Shohat & Stam 1994:346)

Om kritikk skal erkjennes, kan vi igjen snakke om et felles, maktkritisk utgangspunkt. Men før det må man snakke sammen – nye stemmer må bli hørt i stigende grad.

Det maktkritiske utgangspunktet for denne ”samtales med mange stemmer” kan også formuleres med Spivak som ”unlearning one’s privilege as one’s loss”. Å avlære seg sine privilegier ved å se på dem som tap utgjør en dobbel erkjennelse.

Our privileges, whatever they may be in terms of race, class, nationality, gender and the like, may have prevented us from gaining a certain kind of Other knowledge: not simply information that we have not yet received, but the knowledge that we are not equipped to understand by reason of our social positions. To

unlearn our privileges means, on the one hand, to do our homework, to work hard at gaining some knowledge of the others who occupy those spaces most closed to our privileged view. On the other hand it means attempting to speak to those others in such a way that they might take us seriously and, most important of all, be able to answer back. (Landry & Maclean 1996:5)

Hva har dette med journalistikk å gjøre? Spivaks oppfordring kan godt tolkes som adressert til profesjoner med definisjonsmakt i det offentlige (globale) rom. Slik kan det å avlære seg egne privilegier betraktes som en toledet prosess:

- først som en kontinuerlig bevissthetsutvidelse rundt journalistenes og medienes egen posisjon, ved å systematisk bruke kritisk selvrefleksjon (i

Bourdieu-forstand): hvem er jeg som skriver/ snakker?

- og dernest ved å (oftere) tilstrebe et symmetrisk, ikke-hierarkisk forhold (det utopiske, umulige, som vi likevel bør streve etter) i forhold til de som et internasjonalt system har plassert "nede" i hierarkiet, eller som Nandy sier det: tilstrebe en universalisme med de undertryktes erfaringer som utgangspunkt

Et av de journalistiske idealene; å være "den lille manns forsvarer", er ikke så ulikt. Slikt forsvar inngår i mediens *samfunnsoppdrag*, som kan sies å være å ta vare på menneskeverdet. I globaliseringsens tidsalder er det i større grad enn før også et globalt ansvar, fordi "vi" i nord i dag er i stand til å påføre folk i Sør "fjernkontrollerte lidelser" (Spivak i Landry/Maclean 1996:277) ved små tastetrykk.

Noter

1. Begrepet tvisyn ble introdusert av den norske forfatteren (og journalisten).
2. *Aftenpostens* helgemagasin som ble publisert fra 1927-1942 og fra 1963-1993.
3. *A-magasinet* nr. 6/1964, s. 11.
4. Jeg siterer spesielt fra dette magasinet fordi jeg har begynt på en historisk studie av "u-landsreportasjene" der.
5. Mogens Meilby: *Idé og Research*, Forlaget Ajour, København 1989. Uttrykket er et annet ord for grasrotkilder, kanskje ment som en verbal oppgradering av alle dem som erfarer politiske vedtak og "de der oppes" administrative beslutninger.
6. I britisk engelsk er ordet *subaltern* definert som underoffiser av lavere rang enn kaptein; ellers (Webster's): *ranked or ranged below: inferior in status or quality*. Et fransk leksikon sier at *subalterne* (adjektiv og substantiv) er den hvis posisjon er underordnet, underlegen, sekundær. Går vi til latinsk opprinnelse, kan vi utlede "den andre, under", den andre av to. På norsk er det naturlig å assosiere *subaltern* med den underordnede andre, undersåten. Assosierer vi friere, i retning av Tyskland, er det lett å tenke på *Ganz Unten*, Günter Wallraffs metafortittel for situasjonen til tyrkiske gjestearbeidere (i bokstavelig forstand, i og med at deres muligheter for tysk statsborgerskap har vært begrenset av "Blut und Boden"-kriterier). Aller nederst.
7. Ifølge *Dagens Nyheter* (29.08.98) er dette en retning som er godt kjent på alle kontinenter utenom det europeiske.
8. *Reptilian News: The Quill* 1989.
9. Se Jo Bech-Karlsen.
10. Eurocentric discourse has systematically degraded Africa as deficient according to Europe's own arbitrary criteria (the presence of monumental architecture, literate culture) and hierarchies (melody over percussion, brick over thatch, clothing over body decoration). (Shohat/Stam 1994:57).
11. Han refererer her til "gal" i Foucaults betydning av ordet: det finnes virkelig syke, men også *gale* i betydningen opprørsk, folk som ikke godtar systemet osv.
12. Denne boktittelen av Edward Behr refererer til en BBC-korrespondent som under frigjøringen av Belgisk Kongo vandret febrilsk rundt blant belgiere som skulle evakueres og befant seg på flyplassen i Kinshasa. Han skal ha ropt ut nettopp dette spørsmålet, i sitt forsøk på å "kartlegge situasjonen".
13. Eide: *Is the African Woman Allowed to Speak?* Paper til IAMCRs Glasgow-konferanse august 1998.
14. Med hjertet i halsen og øyne på stilk, *Aftenposten* 10.10.98.
15. I Norge er kilden (eller utgangspunktet) til mange av artiklene et nyhetsbrev (*Norwatch*) utgitt av en prosjektgruppe under organisasjonen Fremtiden i våre hender (FIVH). Prosjektet har som hovedmål å overvåke norsk engasjement i Sør.
16. Eide: *Det "andre" kontinentet*, kapittel til en India-antologi som kommer på Cappelen høsten 1999.
17. Hvert år arrangerer NRK, i samarbeid med forskjellige organisasjoner (eller grupper av sloke) en storstilt innsamling for å hjelpe noen. Ofte er "noen" mennesker i Sør.

Litteratur

- Amin, Samir: *Eurocentrism* (1989) New York: Monthly Review Press.
- Ashcroft, Bill; Griffiths Gareth & Tiffin, Helen (1995) *The Postcolonial Studies Reader*. London: Routledge.
- Barthes, Roland (1991) *Mytologier*. Oslo: Gyldendal.
- Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loïc J.D. (1993) *Den kritiske ettertanke*. Oslo: Samlaget.
- Brune, Ylva (1997) Journalistikens andra: invandrare och flyktingar i nyheterna. *Nordicom-Information* 4.
- Brune, Ylva (red) (1998) *Mörk magi i i vita medier*. Stockholm: Carlssons.
- Carlsson, Jöran (1990) *Tredje världen i tolv dagstidningar*. Göteborg: Nödvändiga Nyheter.
- Eide, Elisabeth (red.): "De der nede" *Reportasje utenfor allfarvei*. Fredrikstad: IJ-forlaget.
- Eide, Elisabeth (1998) *Is the African Woman Allowed to Speak?* Paper til IAMCRs konferanse i Glasgow.
- Eide, Elisabeth (1999) *Det "andre" kontinentet*. Kapittel i en India-antologi, publiseres på Cappelen Akademiske Forlag høsten 1999.
- Eriksen, Thomas Hylland (1994) *Kulturelle veikryss. Essays om kreolisering*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Foucault, Michel (1991) *Galskapens historie*. Oslo: Gyldendal.
- Gertsen, Martine Gardel (1994) *En verden uden grænser*. København: G.E.C. GAD.
- Harindranath, R. (1998) "Out There" and "In Here"; *Towards Resolving the Global-Indigenous Debate*. Paper til 2nd Global Conference on Cultural Studies, Tampere.
- Kristeva, Julia (1991) *Främlingar för oss själva*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Landry, Donna & MacLean, Gerard (1996) *The Spivak Reader*. NYC/London: Routledge.
- Malik, Kenan (1996) *The Meaning of Race*. London: Macmillan.
- Meilby, Mogens (1989) *Idé og Research*. København: Ajour forlag.
- Nandy, Ashis (1991) *The Intimate Enemy. Loss and Recovery of Self Under Colonialism*, Delhi: Oxford University Press.
- Nandy, Ashis (red) (1990) *Science, Hegemony and Violence. A Requiem for Modernity*. Delhi: Oxford University Press.
- Oltedal, Audgunn (1996) *Journalister skal ta vare på menneskeverdet*. Hovedoppgave i filosofi, Oslo.
- Rykkje, Karin & Schmidt, Nina (1990) *Den store mørke flokk*. Semesteroppgave ved Norsk journalisthøgskole.
- Said, Edward W. (1995) *Orientalism*. London, NYC: Penguin.
- Said, Edward W. (1985) *Covering Islam*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Said, Edward W. (1993) *Culture and Imperialism*. London: Vintage.
- Said, Edward W (1996) *Den intellektuelles ansvar*. Oslo: Pax.
- Sartre, Jean-Paul (1994) *Erfaringer med de andre*. Oslo: Gyldendal.
- Sartre, Jean-Paul (1963) *Tanker om jødespørsmålet*. Oslo: Cappelen.
- Shiva, Vandana (1998) *Staying Alive*. New Delhi: Kali for Women.
- Shohat, Ella & Stam, Robert (1994) *Unthinking Eurocentrism. Multiculturalism and the Media*. London: Routledge.
- Tuchman, Gaye (1979) *Hearth and Home: Images of Women in the Mass Media*. New York: Oxford U.P.
- Vincent, Richard (1998) *Globalism and Communication Equity*. Paper til IAMCRs konferanse i Glasgow 1998.
- Vaage, Odd (1988) *Massemedier og u-landsdekning*. Oslo: Gyldendal.
- Wallraff, Günter (1986) *Aller nederst*. Oslo: Pax.